

Den fremmede blandt de fremmede

En undersøgelse af Johannes Ewalds prosafragment »De fremmede«

Af ELISABETH KIÆRBYE og SØREN REHFELD

I sin bog *Danmarks digtere* skriver Hans Brix om den unge Johannes Ewalds forhold til det borgerlige: »Sandheden er sikkert, at han i hin tid selv var alt for urolig, for højspændt og splittet til, at han skulle have egnet sig for det borgerlige, og det borgerlige skulle have tillokket ham.« Denne karakteristik kunne lige så vel være møntet på den unge Frankhuysen, hovedpersonen i Ewalds prosafragment »De Fremmede«. Det er nærliggende at jävnføre de to. Den unge kompromisløse helt spejler tydeligt forfatterens ungdom.

Når man beskæftiger sig med Johannes Ewalds person og forfatterskab, bliver det iøjnefaldende, at han ikke forblev kompromisløs i forhold til sin omverden; for ved siden af den Johannes Ewald, der er loyal overfor den af gud indstiftede enevælde og den dermed følgende hierarkiske samfundsorden, og den Johannes Ewald, der i alle væsentlige forhold lader andre, der repræsenterer de konventionelle moral mønstre, råde for sin person, findes en Ewald, der besidder høj bevidsthed om samfundets destruktive kræfter.

Det er som sagt nærliggende at jävnføre Ewald med Frankhuysen, men der findes en anden person i De Fremmede, Sachtlevén, der ganske vist fører en mere kulissegagtig tilværelse som den, der beretter historien om Frankhuysen, men som til gengæld ved nærmere eftersyn viser sig nok så sammensat og nyttig til forståelse af Johannes Ewald som på én gang borgerskabets poet og bohème.

Det følgende prætenderer således ikke at være en udtømmende behandling af fragmentet; tanken har været – ved en nærmere undersøgelse af Sachtlevén-figuren – at belyse sammenhænge, der kan føre til en mere nuanceret opfattelse af baggrunden for forfatterskabet.

Rammen om Frankhuysen-historien

»De Fremmede« var tænkt som et ugeblad, der skulle have karakter af føljeton. Den fiktive redaktør, Ewald har anbragt mellem sig og sine læsere, fungerer nærmest som referent ved de diskussioner et sel-

skab (kaldet De Fremmede) jævnligt afholder omkring filosofiske og litterære problemer. Undervejs beretter selskabets enkelte medlemmer hændelser fra det »virkelige« liv som udgangspunkt for eller indsigelse mod fremførte synspunkter.

Frankhuysen-historien indgår som et sådant sidste episk forløb; med den glider man fra komediens distance til tragediens identifikation. Hvor denne beretning ifølge kompositionen var tænkt som en kommentar til selskabets overvejelser, fremstår den bl. a. ved sin længde og lødighed som det absolut centrale i »De Fremmede«. Til denne historie kan det øvrige betragtes som en indledning eller ramme; dette er oplagt ikke intentionen. Det skred i fremstilling, der så ganske bryder kompositionen, må ses i sammenhæng med den række år, der ligger mellem udfærdigelsen af de første seks og de sidste syv numre; det peger tilbage mod en udvikling hos forfatteren. Herom senere.

For at give selskabet spændvidde er der blandt de fremmede to modsætninger: Panthakak og Gaillard. Den første forfægter Voltaires pessimistiske livsopfattelse, således som den kommer til udtryk i »Candide«, mens den anden er tilhænger af Leibniz' optimistiske teori, ifølge hvilken den eksisterende verden er den bedste af alle tænkelige. De to personer markerer således de to tilværelsesopfattelser, imellem hvilke Ewald selv har svinget hele sit liv. Det er også disse opfattelser, der ses som poler i Frankhuysen-historiens univers.

I selskabet diskuteres indgående forholdet mellem kunst og virkelighed. Det er her redaktøren selv, der især gør sig gældende. Han ønsker at ophæve distinktionen mellem kunstens og virkelighedens sfære. Gennem sine strenge krav om realisme ønsker han at gøre erfaringer fra kunsten direkte brugbare i den sociale virkelighed. I Frankhuysen-historien problematiseres netop disse overvejelser gennem en langt dybere tematisk belysning.

Frankhuysen-historien

Fragmentet om Frankhuysen skildrer den udvikling, Frankhuysen gennemløber, fra han rives bort fra sit landadelige barndomsmiljø. Hans konfrontation med sine nye, naturlige omgangskredse, byens højere borgerskab og adelen, bliver et smerteligt møde mellem høje idealer og normer, uløseligt bundet til den personlige vindings og æres interesser.

Barndomsvennen Schliker er beskrevet som Frankhuysens mod-

stykke. Han forstår at udnytte de nye miljøers normmønstre til det yderste. Ved at vise, hvorledes borgerskabet og adelen (samt skolen) fremelsker og hylder en figur som Schliker på bekostning af Frankhuysen, kritiserer fortælleren samfundet gennemgribende.

Frankhuysen skildres i tre episoder, hvor han kommer i konflikt med sine nye miljøer. Herigennem og ved enkelte sammenfattende skildringer fra hans barndom og ungdom afsløres det, hvor destruktiv en virkning disse miljøer har på et ungt, følsomt individ.

Allerede første gang Frankhuysen konfronteres med Sachtlevens købmandsmiljø, bryder konflikten ud mellem den unge adelsmands idealer og miljøets normer. Schliker foranlediger her som i de andre episoder den ydre provokation, der rettes mod Frankhuysen, hvis egentlige normbrud ligger i, at han overhovedet tager provokationen op. Schliker søger i egen interesse intrigant at uddybe konflikten. Her i første episode lykkes det dog Sachtlevens søster, for hvem Frankhuysens interesse straks er blevet vakt, at få de to parter bragt til en forsoning.

Frankhuysens normbrud har ikke været mere fundamentalt, end at han bevarer de fleste af de tilstedeværendes sympati, men kun søsterens bliver ham helt bekendt. Alligevel lader han sig forsones. Også andre steder understreges det, at Frankhuysen oprindeligt er en imødekommende og forsonlig natur. Dette skal ses i sammenhæng med, at han lever i nu'et – han har let til glemsel. Men hans ønske om stadig at realisere sig selv i nu'et lader sig ikke forene med den klogskab, hans nye omgangskreds sætter så højt, og som de finder hos Schliker. Den lader sig kun erhverve ved, at man lader det, der ligger uden for nu'et, determinere sine handlinger: fra fortiden trækker man erfaringen, og i fremtiden placerer man sine mål.

Den efterfølgende spadseretur fremkalder den konflikt, der udgør den anden episode. I denne konflikt overskrider Frankhuysen miljøets økonomiske tabuer og rammer derved ind i hjertet af den verdensorden, der holder alt på plads i borgerskabet. Alle indflydelsesrige personer i selskabet vender nu deres vrede imod Frankhuysen. Kun en ung købmand søger at forsvare ham. I samme åndedrag oplyses det dog, at denne senere går fallit.

Episoden ender med en tilsyneladende forsoning, igen ved hjælp af søsteren. Men freden er ikke fuldstændig, Frankhuysen må forlade selskabet. Han vender herefter kun tilbage, når han er i pengenød, og for at møde Sachtlevens søster. Den bastante fordømmelse har

trukket store vekslers på Frankhuysens forsonende holdning, trodsen er ved at slå igennem i hans karakter. I den sidste episode med Clemens ses denne sidstnævnte egenskab udfoldet helt.

Anslaget i den anden episode har været alvorligere end i den første, den nye konflikt har inddraget andre end Frankhuysen selv (jvf. den fattige kone), og Frankhuysen har ikke kun givet verbalt udtryk for sin holdning. Han er trådt ind i aktiv handling. Denne udvikling følges op i den tredje episode med Clemens. Her bliver Frankhuysens sympati til virkelig solidaritet med dem, som samfundet har udstødt, og hans normbrud fører til voldelige handlinger.

I alle episoderne er den dybere årsag til konflikten, at Frankhuysen tilsidesætter de gældende normer. I den første bryder Frankhuysen kun med det hierarkiske skel, der gælder indenfor borgerskabet, idet han værdsætter de unge pigers selskab højere end gamle, agtede matroners. I den anden overskrider han det skel, som borgerskabet ud fra økonomiske kriterier sætter mellem sig og lavere stillede grupper, mens han i den tredje voldeligt søger at fjerne det skel, adelen ud fra standsmæssige interesser sætter mellem sig og de socialt lavest stillede lag. Han ønsker at tvinge et andet hierarki igennem, som ikke er baseret på økonomiske og prestigemæssige vilkår.

I den tredje episode lykkes forsoningsforsøget ikke. Frankhuysen vælger at fastholde sin oprørske holdning og kommer derved til at stå isoleret fra den verden, der er præget af borgerskabet og adelens interesser. Han har bittert måttet erfare, at hans idealer på ingen måde har kunnet accepteres. Sit oprindelige sociale tilhørsforhold har han tabt, og han må foretage en bevægelse nedad i de sociale lag for at finde et sted, hvor idealiteten ikke stadig er truet, men her er hans egne udviklings- og udfoldelsesmuligheder samtidig begrænsede.

De tre episoder viser, hvordan et købmands- og standspræget miljø nedbryder et ungt, følsomt individ. Rige muligheder i hans indre går tabt, mens andre egenskaber fremtvinges og holder ham fastlåst.

Sachtleven

Sachtleven er den tredje gennemgående person, der aktivt indgår i begivenhederne, selv om hans placering som fortæller let kan tilsløre hans betydning i forløbet. Hvor Frankhuysen og Schliker er personer, der kommer udefra og bryder ind i en samfundsgruppe, tilhører Sachtleven på forhånd denne gruppe. Fragmentet bliver følgelig også en il-

lustration af, i hvor høj grad Sachtlevens bevidsthed er bundet til normer, der er gældende i denne gruppe (her er købmandsmiljø og adel set under et). Men med Frankhuysens og Schlikers entré og den førstes voksende konflikt med borgerskabet opstår en indre splittelse i Sachtlevens person, hvor klogskab og fornuft kommer til at stå over for hjerte og umiddelbar sympati.

Den konflikt, der iagttages i mødet mellem Frankhuysen og hans nye omgivelser står med skarpe konturer, bliver i Sachtlevens person en kompleks og mangesidig bevægelse, hvor de to personer, Frankhuysen og Schliker, ses introjeret som vigtige instanser i Sachtlevens karakter. Undersøgelsen og analysen af denne bevægelse kompliceres yderligere af, at den finder sted i Sachtleven både på fortællertid og fortalt tid. Men det er her i de komplekse strukturer, at problemanalysen er dybest, og hvor de for Ewald mest eksistentielle udsagn er at finde.

Sachtleven er blevet introduceret som en objektiv kold fortæller. Men mens han fortæller om de mest personligt betydningsfulde begivenheder i sit liv, afslører hans følelsesmæssige engagement sig mere og mere. Dette giver sig udslag i, at hele hans interesse efterhånden samles om Frankhuysen, mens han kun i ringe udstrækning søger at klarlægge Schlikers motiver for eventuelt at finde frem til forhold, der kunne undskyldte ham. Det er kun Frankhuysen, der forsvares og undskyldes udfra dårlige samfundsmæssige vilkår.

I løbet af Frankhuysen-historien skabes et portræt af Sachtleven selv, der viser et menneske, der på grund af sit stigende følelsesmæssige engagement samt en erkendelse af det umulige i at lade sig styre af dette fremtræder som absolut desillusioneret.

Sachtleven optræder som formidler mellem Frankhuysen og den borgerlige verden, han selv er en del af. Hans bestræbelser i denne retning må ses som en naturlig del af den opgave, der er ham pålagt som opdrager, men den udtalte sympati, han kommer til at nære for Frankhuysen, fremmer hans personlige interesse i denne formidlingsproces. Det er Sachtlevens åbenbare mål at få Frankhuysens kantede natur tilslæbet i en sådan grad, at han kan indpasses i Sachtlevens egen omgangskreds.

Foruden en umiddelbar sympati for Frankhuysen opstår der hos Sachtleven straks en mistanke rettet mod Schliker. Det fremgår, at han har en intuitiv følelse af det hykleriske ved Schlikers person, men hans bevidsthed er i en sådan grad bestemt af den herskende

samfundsorden, at han i begyndelsen ikke er i stand til at gennemskue og afsløre Schlikers intrigante facon. Ubevidst må Sachtleven også vige tilbage fra at gennemskue Schliker, da dennes handlinger udslukkende bygger på normer, der også er Sachtlevens. At forkaste Schliker ville for Sachtleven være et voldsomt anslag mod sig selv. At Schlikers rette karakter alligevel er så åbenbar for læsren allerede i begyndelsen, må tilskrives den ironi, Sachtleven med den bevidsthed, han har fået siden de fortalte begivenheder fandt sted, ikke kan tilbageholde på trods af ønsket om at fremstille nøgternt og upartisk. (jvf. IV s. 153).

Da Schliker i første episode tager Frankhuysen i forsvar, ser Sachtleven næppe, hvordan dette forsvar bliver til skade for Frankhuysen. Og selv om Sachtleven afslører, at også han synes, at matronernes samtale er kedelig, finder han dog Frankhuysens oprigtige svar ganske uacceptable. Efter denne første episode er Sachtlevens sympati på Frankhuysens side, men hyklerisk betvinges sympatien af hans bevidsthed og kommer ikke til udtryk:

 Og det er ikke at tvivle paa, at den blotte Høflighed let skulde have bevæget dem til at opoffre et ungt Menneske, der intet kom dem ved; og hvis Opførsel desuden ikke kunde forhverve ham nogen Høvyagtelse, om den og var undskyldelig – Af samme Aarsager, tog jeg mig meget nøye i Agt for at lade mig mærke med den mindste Mistanke til den Schlikers Ærlighed, hvoraf de Gamle var saa indtagne, uagtet jeg troede, at have meer, end en Grund dertil – Vi blev følgelig let enige om, at denne sidste var det haabefuldeste unge Menneske, og at den anden var det modsatte deraf – (IV s. 155)

Under episoden omkring de to specier vokser Sachtlevens sympati yderligere. Da han hører den store sum, Frankhuysen har foræret bort, springer han forfærdet op som alle de andre, men et øjeblik senere, da han skælder Frankhuysen ud, er det dog udelukkende for at Frankhuysen ikke skal blive forment adgang til selskabt. Sachtleven har stadig sværere ved at beherske den sympati, der synes uforenelig med gældende normer:

 Jeg negter ikke, at jeg dengang kun med Nød kunde bare mig for at omfavne ham – (IV s. 159)

Men han behersker sig, og senere hedder det:

 Og den arme Frankhuysen, havde virkelig ingen Venner meer,

i dette store, og i vor Bye anseelige Selskab, uden mine yngre Sydskende, som intet kunde hjælpe ham; mig, som ikke turde lade mig mærke dermed, . . . (IV s. 161)

Det er først, da Sachtleven er ganske alene med Frankhuysen, at han tør omfavne ham. Selvmodsigelsen i Sachtlevens person bliver særlig tydelig, efter at Frankhuysen er kommet med den undskyldning, som Sachtleven ikke tager for gode varer:

Han tog mig frygtsom ved Haanden, og jeg omfavnede ham paa det kjærligste – Jeg forsikkrede ham, at saavist, som det usigelig fornøiede mig, at han selv kjendte og fortrød sin altforstore Hid-sighed, saavist skulde alting være glemmt hos mig, . . . (IV s. 167)

På trods af at det er den storslåede gavmildhed, der har vakt Sachtlevens sympati, prøver han alligevel at komme den tillivs og få Frankhuysen påvirket i sparsommelig retning ved at give ham nogle småmønter med henblik på fattige.

Sådan ser vi Sachtleven i begyndelsen af fragmentet søge at tilpasse Frankhuysen til borgerskabet. Men den sympati Sachtleven føler for Frankhuysen knytter sig netop til de karaktertræk hos denne, der er uforenelige med borgerlig livsførelse; dette indser Sachtleven først senere i udviklingen.

Det kommer aldrig til et åbent brud imellem Sachtleven og den samfundsgruppe, han tilhører, men den sympati, som han føler for Frankhuysen, brænder stadig stærkere igennem i det personlige, han vedkender sig den og begynder også at handle efter den, dog stadig i det dulgte: Da Frankhuysen i Clemens-episoden sættes under bevogtning, stiller Sachtleven kaution, sammen med den gamle van Frankhuysen søger han senere på forskellige måder at forhindre at Frankhuysen bliver alvorligt straffet, han gør alt for at Frankhuysens flugt skal forblive hemmelig osv.

Det har som tidligere nævnt været Sachtlevens hensigt gennem sin påvirkning at ændre Frankhuysen, men forløbet viser en anden bevægelse: Det er Frankhuysen, der gennem sin skæbne har ført Sachtleven frem til en ny indsigt i og forståelse af sin omverdens rette beskaffenhed. Prøver man at kortlægge udviklingen på dette område i Sachtlevens person, viser det sig temmelig vanskeligt på grund af den fortællekniske indpakning. Det vil i første omgang være naturligt at hælde til den antagelse, at bevidsthedsudviklingen i Sachtleven finder

sted, efterhånden som begivenhederne omkring Frankhuysen tager fart. Der er dog et vægtigt argument, der taler herimod: da Sachtleven introducerer sin beretning, hævder han, at den kan komme selskabet til gode ved at give svar på to spørgsmål af individualpsykologisk karakter. Det viser sig, at historien på ingen måde er velegnet til at give svar på disse spørgsmål. Lægges der an til et svar i beretningens begyndelse, må man dog konstatere, at beretningen bevæger sig et andet sted hen, den får sit tyngdepunkt i årsager og sammenhænge, der ligger uden for det enkelte individ. På denne baggrund kan man hævde, at Sachtleven tror, han skal til at fortælle en anden historie end den, han rent faktisk fortæller; altså at han først efterhånden, som han beretter, kommer til virkelig klarhed over de dybere årsager til Frankhuysens ulykkelige skæbne. Mest rimeligt er det nok at antage, at Sachtlevens udvikling finder sted både på fortællertid og fortalt tid.

Selv om der for Sachtlevens vedkommende ikke bliver tale om et åbent brud med omgivelserne, føres han gennem Frankhuysens genvordigheder til en kritisk indsigt og en delvis afstandtagen fra sin samfundsgruppe:

Jeg tør sige, at dersom man da havde forfaret lemfældigere med ham, skulde han aldrig have drevet det til den Yderlighed – Men den Modstand, som han fandt allevegne, den Strængthed, den Foragt, den slette Omtale, hvormed man uden Skaansel bestraffede, de første de fiineste Glimt af førømtalte Træk, fødte dem, i Stedet for at udslette dem, og frembragte den naturlige Virkning i hans saa trodsige Sjæl, at de daglig tog til i Styrke – (IV s. 184)

Disse betragtninger, som nok isoleret kan være rimelige, unddrager sig grundlaget for den pågældende adfærd – borgerskabet har ingen nytte eller vinding af at søge Frankhuysen optaget iblandt sig. Derimod er der en vis risiko for, at det ved at prøve at få ham tilpasset udsætter sig selv for smitte. Der er personer, som f. eks. netop Sachtleven, der kan blive angrebet og vende sig mod sine egne. Borgerskabets konsekvente udelukkelse af Frankhuysen er således dels en forebyggende handling, og dels bliver Frankhuysen gennem sit »fald« det skræmmebillede, der måske er med til at underbygge den gældende orden.

En dybere indsigt synes Sachtleven senere at have nået:

men Hoved-Feylen bestod deri, at alle hans Dyder var blot moralske, og at de fleeste næsten streed ligesaameget imod alle de

Regler, hvilke den nu brugelige Klogskab foreskriver, som hans Feyl – I en oconomisk Forstand skilte disse sig virkelig kun fra hiine derved, at de hastigere yttrede deres onde Følger, og at man meer aabenlyst lastede dem – Man kan derfor med temmelig Visshed spaae, at han med Tiden vil gjøre bedre Figur og bedre Lykke i en Roman, end i det borgerlige Liv – Man kan haabe, at han vil blive en af den Sort gode Mennsker, som vi give vort Bifald, naar vi læse deres Historie, endskjønt vi tage os meget nøye i Agt, for at vælge dem til vore Mynstre – (IV s. 213)

Her har Sachtleven endelig vedkendt sig, at de dyder, han sætter pris på hos Frankhuysen, er i modstrid med den borgerlige orden. Den ideelle stræben, der viser sig i den umiddelbart gode handling, og som indbefatter det eventyrlige, har ingen plads i den virkelighed, som Sachtleven forholder sig til, den er henvist til kunstens lukkede skueplads – her romanens. I den verden, der er behersket af den økonomiske klogskab, trækkes en absolut grænse mellem fantasi og virkelighed, kunst og omverden.

Den konflikt, der er Frankhuysen-historiens hovedtema, løftes her gennem Sachtleven op på et plan, hvor den også fremstår som universelt udsagn om kunsten. På dette niveau er det Ewald selv, der toner frem som forfatter. Havde han ikke valgt den komplicerede tidsskrift-ramme om historien, måtte den netop være blevet til en *roman*, som f. eks. Fieldings *Tom Jones*. Hvad Ewald har opnået, er i stedet at afdække kunstens og dermed kunstnerens isolerede placering. Frankhuysen – han er jo netop skildret som en kunstner, der søger at leve sine romaner; og det er, som Ewald har måttet erfare det i sin tidlige ungdom, ikke muligt.

Sachtleven, ugebladsredaktøren og forfatteren

Mens Sachtlevens fortælling skrider frem, forstummer selskabets medlemmer, kun redaktøren griber ind i længere tid, men blot for at identificere sig med Sachtlevens synspunkter eller for at understrege hans problemstillings relevans.

Redaktøren lader da også Sachtleven få det sidste ord uden at gribe korrigerende ind. Mens redaktøren i rammen stillede sig op som Sachtlevens modsætning, da han hyldede en mere positiv livsopfattelse end Sachtleven, accepterer han nu i løbet af Frankhuysen-historien helt

Sachtlevens negative tilværelsesopfattelse. Han har altså gennemløbet en »udvikling« i løbet af ugebladets udfærdigelse.

Overensstemmelse mellem de to fortællere etableres ved, at Sachtleven bag sin kolde, objektive maske langsomt kommer til at afsløre et følsomt, engageret jeg. Han viser derved den nære forbindelse, der er mellem hans og redaktørens personligheder.

Forståelsen mellem de to vises også ved, at de erfaringer, Sachtleven har fået via sit bekendtskab med Frankhuysen, ligger i forlængelse af redaktørens egne erfaringer.

Sachtlevens beretning kommer derfor til »at give« redaktøren en større bevidsthed om de kræfter, han selv er underlagt. Den større erkendelse, han derved får, afslører, at hans optimisme har været ubegrundet og kun har været udtryk for en for lille bevidsthed. Den glade redaktør, der kunne boltre sig ubesværet i filosofiske og litterære problemer, forsvinder, og en anden træder frem.

Mens redaktørens program var at undersøge menneskets natur via dets handlinger og motiver, kommer Sachtlevens historie til at belære ham om, at samfundet er en determinerende kraft, som han ikke kan komme udenom. Mens redaktørens program var at formidle menneskeklogskab til læseren, som denne umiddelbart kunne bruge i sin hverdag, viser Sachtlevens beretning ham – til trods for at den forsøger at overholde de opstillede realisme-krav – at hans forståelse har været for begrænset, idet kunsten og virkeligheden i det bestående samfund er to adskilte universer med to helt forskellige hierarkier, således at, hvad man ser som ideelt indenfor kunstens sfære, må man tage afstand fra i virkelighedens og vice versa.

Hvis man som Frankhuysen lever efter sine idealer i den sociale virkelighed, går man til grunde. Hvis man derimod i sit liv udnytter samfundets normer, er man moralsk forkastelig som Schliker. Hvis man endelig erkender dette skisma som Sachtleven, kan man kun leve i en konstant splittelse uden fast ståsted, hvorfra man kan handle.

Sachtleven ønsker at opfylde redaktørens formål om at formidle menneskeklogskab til læseren. Men den forståelse, læseren reelt får, hjælper ham ikke til at handle i sin egen virkelighed. Han bliver tværtimod handlingslammet, da han pludselig spaltes ved at indse det umulige i på samme tid at overholde de krav, samfundet stiller, og de krav, hans egen idealitet må stille. Han opdager, at han ikke kan leve autentisk i det bestående samfund; og da Sachtlevens beretning ikke åbner mulighed for at ændre det bestående samfund, er læserens viden kun belastende.

Mens Frankhuysen lever sit liv som en romanhelt og går til grunde, lever Sachtleven et borgerligt liv uden et »arkimedisk« punkt. Redaktøren har derimod en tredje mulighed i kraft af, at han også ses som forfatter, kunstner. Indenfor kunstens lukkede sfære kan man leve autentisk. Men som følge af den større bevidsthed, redaktøren har fået, bliver det en anden digtertype, der træder frem, nemlig tragikeren.

Den opdeling, der hidtil er blevet opretholdt mellem redaktøren og ugebladets forfatter, skal nu tages op. Redaktørens direkte og indirekte selvportræt i rammen samt de erfaringer, han har fået, er i overensstemmelse med den Ewald, man kender fra årene 1772–73, hvor rammen sikkert er blevet skrevet.

Ewald lever på dette tidspunkt et muntert liv i København sammen med sine venner. Han har boltret sig i teologiske, filosofiske og literære emner, først i sagprosa og siden i fiktive tekster. Et vedvarende tema specielt i de fiktive tekster er spørgsmålet om menneskets værd. I dramaet »Adam og Ewa« vurderes mennesket højt. I »Philet. En Fortæling« (1770) og i »Herr Panthakaks Historic« tages striden mellem Leibniz' og Voltaires livsopfattelser op; og mens Voltaires tilværelsesfortolkning prægede det første værk, kritiseres den under en humoristisk form i det sidste, hvor der er indlagt meget selvbiografisk stof.

Trods dårlige økonomiske forhold og tiltagende sygelighed har livsglæden og optimismen stadig tag i Ewald, efter at han er flyttet fra Valkendorfs kollegium og er gået i gang med sit ugebladsprojekt, der måske kunne løse nogle af hans økonomiske problemer. Han er i begyndelsen ikke stærkt personligt engageret i sit stof. Det bliver han først tre år senere (1776), da han skriver Frankhuysen-historien, og hvor hans økonomiske, sociale og helse-mæssige situation er meget ringe.

Portrættet af Frankhuysen er meget nær ved det portræt, Ewald giver af sig selv som helt ung i »Levnet og Meeninger«. Ved at fortælle historien om Frankhuysen og ved sine betragtninger deraf kommer Ewald altså til at føre et forsvar for en fremtrædende side af sig selv. Ewalds personlige engagement styrer i den grad fortællingen, at ugebladets intenderede komposition slås i stykker.

Den tragiske skæbne, Frankhuysen får, spejler den udvikling, der i de forløbne år er sket med Ewald selv. Det er ikke på dette sted, at den mellemliggende krise og årsagerne til denne skal tages op. Re-

sultatet af den kan man derimod aflæse i Frankhuysen-historien, hvor Ewalds nye livsopfattelse tydeligt skinner igennem, hvilket giver sig udslag i Sachtlevens voksende kritik og redaktørens ændrede livssyn og hans »udvikling«.

Ved at inddrage »Apologi I« (sikkert fra 1776) kan man se, hvor personligt et udtryk Frankhuysen-historien er. Ewald har her taget begivenheder fra sit liv op til fornyede overvejelser, hvilke leder ham til en ny, pessimistisk erkendelse. »Apologi I« kan betragtes som fortsættelsen af Frankhuysens skæbne, da Ewald her i sit eget navn siger:

»Saa kom mit Mismod tilbage, med alle sine sorte SkrækBilleder, og bredte sig ud for hver en smilende Udsigt og fordoblede mine Ulykkers Vægt, og nedtrykte min Sjæl, og qualte hver opstigende Tanke om Modstræbelse i mit Bryst – I en lang SørgeSkare kom først mit Hjertes kjæreste Børn, alle mine spædeste, uskyldigste, fornuftigste, dydigste, og – – – snarest afviiste, bitterst forhaanede, længst bortkastede Ønsker – *Saa kom fire Liig, min Helbred, mit Rygte, min Frihed og min Ungdom* – og strax efter dem, den nøgne, nedbøvede, hjælpeløse foragtelige Armod – Herpaa fulgte Haand i Haand i en lang Rad, suurscende ubudne Fremmede; uvenskabelige og uformodentlige Tilfælde – og saa alle min Kunstes, min Characters og mine Fiender – og iblant disse til min Bestyrtelse allerøverst jeg selv – mit Hæng til at være Digter, og mine beste Arbejder, som havde tilveiebragt mig manges Opmærksomhed – og min Egensind, min LetSindighed, min Fremfusendhed og Stolthed, der havde gjort denne Opmærksomhed til Galde Gift og Død for mig –«
(V, 143) (vor understregning)

Mens Ewald via Frankhuysens portræt selvhævdende tør forsvare sig ved at kritisere samfundet, er tonen i »Apologi I« mere mismodig, opgivende og selvanklagende.

I begge tekster er det imidlertid den meget voltaireske livsopfattelse, der er helt dominerende, og det er denne holdning, der bliver redaktørens.

Mens Ewald som digter finder et univers, hvori han kan leve autentisk, ser han ingen mulighed for dette som privatperson i den sociale virkelighed. Her kan man enten gå til grunde ved at følge sin idealitet eller leve med bevidstheden om det hykleriske i sin adfærd.

Ewald har i sit liv prøvet begge dele. Han er blevet udstødt af det borgerlige samfund og har levet som bohème, men han har også levet som lovpriser af det bestående samfund, været ven med og skrevet for de højeste i dette. På ingen af de to steder har han imidlertid fundet et varigt ståsted, men har derimod bevæget sig mellem de to yderpositioner gennem hele sit liv.

Men selv indenfor digtningens område har Ewald mødt samfundets indgribende, begrænsende indflydelse, da samfundet heller ikke lader digteren have for stort spillerum. En direkte kritik af samfundet tillades ikke, men straffes ved restriktioner overfor digteren som privatperson.

Dette ved Ewald, og for at bestå som privatperson har han derfor i almindelighed søgt ikke at behandle politiske problemer i sin digtning. Når han alligevel har berørt dem, har han indvilliget i at opgive at fuldføre teksterne og at udgive dem. Dette har været tilfældet med fragmentet »Frodc« og måske også med fragmentet »De fremmede«.

Man har ofte anset Ewald for at være en manipuleret digter, der uden forbehold accepterede og hyldede det samfund, han levede i. »De fremmede« viser imidlertid, at dette ikke er den fulde sandhed. I dette værk viser han, at han udmærket ved, hvilke præmisser han har levet under, når han har været en »samfundsstøtte«, og han kritiserer via kritikken af Sachtlevens denne holdning. Samtidig forsvarer han den, da han også skildrer, hvilke konsekvenser det får, hvis man lever efter sin idealitet.

I »De fremmede« kommer de to modsatte holdninger hos Ewald tydeligt frem, da teksten på den ene side er den mest samfundskritiske i forfatterskabet, mens Ewald på den anden side efterlader teksten som et ikke offentliggjort fragment, hvilket hans klogskab byder ham.

LITTERATURHENVISNINGER

- Johannes Ewald *Samlede Skrifter I-VI*, (Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab). 1914-24, (1969).
- F. J. Billeskov Jansen: *Danmarks Digtekunst* II. 1947.
- Vilh. Andersen i: Vilh. Andersen og Carl S. Petersen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie* II. 1934.
- Ernst Frandsen: *Johannes Ewald*. Et Stykke dansk Aandshistorie. 1939. 2. udg. (uglebog) 1968.
- Jette Lundbo Levy: *Mennesket som romanheld*. Om Joh. Ewald. Levnet og Meeninger (i: *Tekstanalyser*. Ideologikritiske tekster. 1971.)
- Lars Peter Rømhild: *Det rigtige i det forkerte* (i: *Analyser af dansk korprosa* I. 1971.)